

ספר
קשות מיושב

למרן הגאון האמיתי רשכבה"ג
ר' ישעי' פיק-ברלין ז"ל

וגללו עליו

חידושי הש"ס ואומר השכחה
השמטות אשר לא נזכרו בספרי הפוסקים, דברים הנוגעים לדינא,
מהגאון המחבר הנ"ל

ועתה נדפס מחדש בתכלית ההידור והשיפור
עם הגהות מהרב הגאון הקדוש
מרן רבי גרשון חנוך העניך ז"ל מראדווין

ועם הערות והקדמה
מהרב הגאון ר' ירוחם ליינער שליט"א
האדמו"ר מראדווין

בהוצאת „מנורה”
מכון למחקר ולהוצאת כתבי-יד וספרים עתיקים

ניו יורק, תשי"ז

מהדורה זו מוגבלת ל-198 טפסים

זהו טופס מספר 47

SM
504.2
B4
1959

Published by:
Menorah Institute for Research and Publishing
of Manuscripts and Rare Books Inc.
87 Crosby Street, New York 12, N. Y.

PRINTED IN THE U. S. A.

Distributed by the
QUICK BOOK MANUFACTURING CO.
87 Crosby St.
New York 12, N. Y.

דברים אחרים

מתוך שבח והודאה לד' יתעלה אני מגיש לקהל הלומדים את הספר היקר רביהערך הזה.

הוצאת ספר זה, כמו הוצאת שאר הספרים הנזכרים בהרשימה להלן, נתאפשרה הודות למכון "מנורה" שנסד זה לא מכבר.

מכון "מנורה" הציב לו למטרה:

(א) להדפיס, אחרי מחקר ופיענוח כראוי, כתבי יד חשובים מן הראשונים וגדולי האחרונים ז"ל, שלא נדפסו מעולם;

(ב) להוציא מחדש ספרים עתיקים יקרי המציאות שאזלו מן השוק;

(ג) להוציא על כל מסכת ממסכתות הש"ס חיבור שלם אשר יכול באופן שיטתי וכתבולוגי את כל פירושיהם וביאוריהם של רבותינו הראשונים ז"ל, על אותה המסכת, וגם דבריהם של הראשונים שהם עדיין בכתובים, בצירוף שינויי נוסחאות, מראי מקומות והשוואות המפיצים אור חדש על הרבה מקומות סתומים שבש"ס. חיבור זה יהיה במובן ידוע אנציקלופדיה תלמודית ויקיף את כל ספרי וכתבי הגאונים והראשונים ז"ל שנתחברו במשך אלף שנה, מזמן חתימת התלמוד (ד"א רס"ה), עד תקופת השו"ע (ה"א ר"ב). מסכת גיטין היא כבר באמצע העבודה ותהיה הראשונה מהסידרה;

(ד) בכדי לבצע את מעשי בהקדם ולהקל את העבודה הענקית והנועזת הזאת החלטתי לייסד ע"י המכון ספרייה גדולה ומקיפה מן ספרי הגאונים והראשונים ז"ל, עם מחלקה מיוחדת למיקרופילמים מן כתבי יד עתיקים שלא שזפתם עדיין אור הדפוס והנם מפורזים בספריות העולם, כמו: בודליאן (אוכספורד), בריטיש מוזיאום, קמברידזש, ספריית מונטיפיורי, דזשוס קוליג' (אנגליה), ספריית הוותיקאן, ספריית פלורנץ, ספריית פרמה (איטליה), הספרייה הלאומית שבירושלים, ספריית ישיבת רבינו יצחק אלחנן, הספרייה הלאומית הצרפתית, ספריית הסמינר בניו יורק, ספריית מוסקבה, ספריית לינגרדאד, ספריית מינכן ועוד. מפעל כזה יביא ברכה מרובה והקלה מסוימת למוסדנו וגם לכל החוקרים וההוגים בשדה הספרות התלמודית בתקופת ימי הביניים;

(ה) לצלם כתבי יד חשובים כתבנית צילום הש"ס כת"י מינכן.

למרות האמצעים הכספיים המוגבלים, מכון "מנורה" מדפיס את ספריו בצורה עשירה. הגייר הוא מן המשובחים ביותר, הכריכה היא נהדרת והרבה עמל ומרץ מושקעים להוציא דבר שלם ונאה ולהביא לפני הקורא ספר המרהיב את העין.

אני פונה לכל מי שמעוניין בהדפסת ספר חשוב או כת"י ואינו יכול לישא בעצמו בעול הוצאות הדפוס, להתקשר עם המכון ויקבל סיוע מסוים בע"ה. אני תפלה להשי"ת שיעלה בידי להגשים את תכניותי ומגמותי הנשגבות במילואן, וזכות אבותי הקדושים זצ"ל תעמוד לי שלא אכשל בעבודה האחרת הזאת ושלא יצא מתחת ידי דבר שאינו מתוקן.

תקותי חזקה שבחוגי הרבנים והלומדים יעריכו כראוי את עבודתי החשובה וישיטו לי יד אחים נאמנה ותמיכה מוסרית, וחפץ ד' בידי יצלח.

הרב נפתלי הרברשטאם מגריבוב,

נשיא המכון

הקדמת הרב הגאון מהר"י ליינער שליט"א, האדמו"ר מראדזין

וישמע משה וייטב בעיניו (ויקרא י') הודה ולא בוש
לומר לא שמעתי אלא שמעתי ושכחתי (זבחים ק"א א').

כל יצורי עולם יש להם מדה וקצב וגבול ותכלית, וכשם שיש להם מדה וגבול כן יש גם לכחותיהם הנפשיים מדה וגבול בחכמה ודעת. וגם לאדון הנביאים אשר קבל את התורה מידו של הקדוש ברוך הוא, ואמר עליו בכל ביתי נאמן הוא, גם לו עשה הכורא יתברך מדה ומשקל, וכמו שאמרו חז"ל חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר אחד (ראש השנה כ"א ע"ב). וגם על הנבואה בעצמה אמרו חז"ל לעשות לרוח משקל (איוב כ"ח) אפילו רוח הקדוש ששורה על הנביאים אינו שורה אלא במשקל (מדרש רבה תזריע פ' מ"ו). וכמו שאמר המשורר: „כל היצורים גבול סבבתם, אל ראשיתם ולאחריתם, כי הברואים בגבול שמתם, ולימי צבאם גבול הקפתם" (שיר היהוד ליום שלישי).

וגם כח הזכרון אשר חנן הבורא יתברך לבני האדם גם הוא מוגבל במדה וקצבה, ואך ורק על הבורא יתברך יאמר ואין שכחה לפני כסא כבודך (ברכות ל"ב ע"ב), ולא כן בני אדם בני תמותה שהשכחה מצויה בהם, ומתחלת ברייתו כשיוצא לאויר העולם בא מלאך וסמרו על פיו ומשכוו כל התורה כולה (נדה ל"א). וגם החכם מכל אדם התאונן על רשת השכחה הפרושה על כל בני האדם ואמר ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים הוא ענין רע נתן אלקים לבני האדם לענות בו (קהלת א' י"ג), ואמרו חז"ל זה שיפוטא של תורה שאדם לומד תורה ושוכחה (רבה קהלת שם). ואדון הנביאים אמר על עצמו שמעתי ושכחתי, וכן מצינו בגדולי התנאים והאמוראים. ומי לנו גדול מהלל הזקן שכשנשתכחה התורה אחרי עזרא עלה הלל הכבלי ויסדה (סוכה כ' ע"א), ועל תלמידיו אמרו חז"ל שהיו מהן ראויין שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו (סוכה כ"ח א'), אמר על עצמו אל תכוזו שכחה לאדם שאם מה שראו עיני שכחתי מה ששמעו אזני לא אשכח (ספרי זוטא פרשת חקת ובילקוט שמעוני שם רמז תשס"א). וכן אמר הלכה זו שמעתי ושכחתי (פסחים ס"ו ע"ב). ורבי יוחנן בן זכאי שאמרו עליו שלא הניח מקרא משנה וגמרא הלכות ואגדות ודקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלים וחמורים וגזירות שוות תקופות ונימטריאות וכו' (סוכה שם). אמר על עצמו אם מה שראו עיני וששרתו ידי שכחתי קל וחומר למה שלמדתי (ספרי חקת פ' קכ"ג). וגם רבינו הקדוש שסידר המשנה אמר על עצמו מקרא היה בידינו ושכחנוהו (עבודה זרה נ"ב ע"ב). וכן רב שהיה רבן של כל בני הגולה (רש"י ביצה ט' ע"א ד"ה והאמר) אמר על עצמו לשון זה (זבחים

בתור נשיא מכון „מנורה" מחובתי להביע תודה לבית לידי הרב הגאון מהר"י ליינער, האדמו"ר מראדזין שליט"א, על שהואיל להיות לנו לעינים בעיבוד ועיצוב חכניות המכון, ובפרט בעד ההערות היקרות מבעל „סדר סהרות" ז"ל על ספרי „קשות מיושב", „אומר השכחה", שהמציא לנו, ובעד ההערות החשובות שלו שחרם להספריים: „שבלי הלקט השלם", „קשות מיושב" ו„אומר השכחה".
הרב נפתלי הלברשטאם

נ"ט ע"א). ורב אשי שסידר הגמרא אמר אנן כי אצבעתא כבירא לשכחה (עירובין נ"ג ע"א). וכמה פעמים אמרו חז"ל על גדולי האמוראים אשתמיטתיה. ואם הנביאים והחכמים וגדולי התנאים והאמוראים לא נמלטו מפח השכחה, לא יפלא אם גם גדולי החכמים לאחר התימת התלמוד לא פלטו ממנה.

הנה אדוננו הרמב"ם אסף וקבץ כל ההלכות והדינים משני התלמודים, ספרא וספרי וכל מדרשי חז"ל וחבר ספרו יד החזקה, חיבור שלא נעשה כמוהו מזמן התימת התלמוד, וכמו שכתב הרב המאירי בהקדמתו למסכת נדרים, "שה חבור כולל ושלם עליו אין להוסיף וסמנו אין לגרוע, לפניו לא היה כן מחבורי הגאונים והרבנים חבור מסדר כל הענינים בחכמת התלמוד איש על דגלו בסדור מתוקן ושלם ואחריו לא יהיה כן". ובכל זאת הוא בעצמו בפתיחתו למסכת אבות העיר עליו כמה שכחות וכמו שכתב שם, "וכבר עלה ברעיוני להזכיר בזה כל אותם שלא הוזכרו אלא פעם אחת או שתיים אלא שהוא ענין שהשגנה מצויה בו וכו' כראותי לגדולי המחברים ע"ה בפתיחתו לפירוש המשנה שכתב בחנניא בן חכינאי שלא מצינו במשנה רק במסכת כלאים ואני מצאתיו ג"כ באחרון של מכות ובשלישי של מסכת זאת, וכן כתב בר' אליעזר בן חסמא וכו' וכן כתב ברבי יוסי בן המשולם וכו' וכן כתב בר' אליעזר בן יהודה איש ברתותא וכו' וכו' בנחום המדי וכו' ובר' דוסתאי ב"ר ינאי וכו' ובשמעון התימני וכו' ובר' שמעון בן יהודה וכו' ובשמעון אחי עזריה וברבי אלעזר בר' שמעון וכו' וכן ראיתי שלא הוזכר אצלם ר' יהודה הכהן ואנחנו כללנוה כמה שעלה ברעיוננו כמנין זה והוא במס' עדיות בפ"ח וכו' "עיי"ש בפתיחתו בארוכה (דור חמישי). והגם כי מצא בספרו שכחות לא נמנע מלהגדילו ולהעריצו מאד, כי השכחה אינה מקטנת ערכו של אדם גדול בשגם הוא בשר. וזה גורלם של שוכני בתי חומר שלא ימלטו משכחות ושגיאות. ושמעתי מכבוד אאמו"ר הרה"ק ר' אברהם יהושע העשיל זללה"ה מראדזין שהעיר שאחרי ששיבח הרמב"ם את הרי"ף בהקדמתו לפירוש המשנה ואמר שהיבדקו עולה על כל החיבורים שנתחברו לפניו, כתב שם, "ואין תפישת עליו בהם אלא בהלכות מעטות לא יגיעו עד עשר בשום פנים" ומשמע שתשעה מצא, והוא גורלם של כל בני חלד. וגם מפרשי הרמב"ם, הכסף משנה והלחם משנה והמשנה למלך שעשו ספרו ליסוד מוסד וכתבו פירושיהם עליו, העירו כמה פעמים עליו שהשמיט דברים וכן הרבה מגדולי המחברים כמו שכתבו בספריהם.

והגאון רבי ישעיה פיק ברלין זצ"ל אסף וקבץ ההלכות והדינים אשר השמיטו הרמב"ם והפוסקים, וחבר קונטרס מיוחד על זה בשם, "אומר השכחה". הוא היה גאון אדיר, סיני ועוקר הרים, בקי בכולא תלמודא, בבלי וירושלמי, ספרא, ספרי ותוספתא וכל מדרשי חז"ל, לא היה דבר נעלם ממנו, ודייק וגרים לאוקומי גירסא בהנהגותיו על הש"ס וכל ספריו המה פנינים יקרים, ומזהב נחמדים, וחשובים ויקרים. ומלבד גדלו וגאונותו היה איש קדוש, ואעתיק בזה מה שהעיד עליו תלמידו הרה"ג ר' רפאל זאב גינסבערג ז"ל בהקדמתו לספרו של הגאון המחבר הפלאה שבערכין (ברעסלוי, 1830), כי ספרו אינו מצוי ובספר הפלאה שבערכין הנדפס עם ספר הערוך השמיטו המדפיסים הקדמת תלמידו המו"ל, וז"ל: "הייתי כעשר

שנים תמיד בבית מדרשו אהל תורתו, תורה שלו היתה שמסר נפשו עליה כל היום וכל הלילה היתה שיחתו, המשה ועשרים שנים מיום שמת אחיו הרב הגאון אב"ד דק"ק האמבורג זצוק"ל, כלילה לא כבה נרו ולא הפסיק מטשנתו ביום ובלילה ולא אכל דבר מן החי כל ימי החול, ורק בלילי שבת ויום טוב שכב על מטתו, והיה בקי בכל חדרי תורה ש"ס בבלי וירושלמי, ברייתא ותוספתא, ספרא וספרי היו ערוכים לפניו ככרכת השחר לנו". והגאון האדיר בעל נודע ביהודה כותב אליו בתשובתיו (מהדו"ת או"ח סימן צ"ו): „לידיד עליון קדוש יאמר לו". וגם כותב אליו: „להגאון מו"ה ישעיה".

והספר הזה הוא יחיד ונפלא בערכו שקבץ ההשמות וסדרם כולם ביחד. וכבר אמרו חז"ל הסדרן קודם לפלפלן (ירושלמי תריות פ"ג ה"ה). ותועלת הספר תהיה כפולה גם להבין את דברי הגמרא, וכמו שכתב הרב המאירי בהקדמתו שם וז"ל: „והי נפשי הרבה פעמים קרה על סוגית ההלכה והייתי חושב שכונתי בה לביאור אמתי וכשהייתי מחפש לדיעת הפסק בספרי המחברים הקדמונים בפסקיהם ויותר בספרי הרב ז"ל אשר היה לי אחרון וסוף הוראה לכל החכורים המחברים דרך פסק הייתי מרגיש בעצמי שלא היה ביאור הסוגיא עולה בידי כהוגן, ולולי כי היה זה אריכות רב וכולל ביאור הלכה פרטית ואין זה מענין פתיחה הייתי מראה לך זה עין בעין אלא שאיני רואה בזה צורך כלל והוא נראה לעין לכל משכיל בכמה מקומות חדל לספור עד אשר לא תבחן מעלת חיבוריו ופירושו ותכלית שלימותם על דרך האמת רק למי שישתדל לראות בהם כל ענין וענין על סדר הגמרא אחרי עברו על הסוגיא וראותו מה שנתפרש בה, ואם הוא עמל גדול לא ישוער עד שממנו נולד על זה התרשלות למתלמידים מהביט זולתי במכוון הספר אשר בו ההשתדלות כמו שזכרנו". ובכן אם אנו מוצאים הלכות שנשמטו ברמב"ם צריכין אנו למשכוני נפשין על ההשמות שזה מטעם ולא משכחה ואז נבין דברי הגמרא. כן ישנם כמה הלכות הנמצאים במקומות אחרים שלא יעלה על הדעת לבקשם שם וכמו שכתב הרב המאירי בהקדמתו שם וז"ל: „ועל דרך האמת כל זה אינו מעלה ולא מוריד וכו' הנה ישובו לו הענינים לעמל גדול וכל שכן שלא ימצא המבקש כלל והוא שיקרה זה לפעמים תפול המחשבה על דבר אחד היותו במקום אחד ואחר החפוש תמצא במקום אחר לא עלה על לב המעיין היותה שם אלא שבאה שם על ידי גלגול אי זה ענין כמו שתאמר על דרך משל שאמרו בחכם שכור שלא יורה אפילו אבל תמרים או חלב ונתבלבלה דעתו. והנה יחשוב המעיין למצאה בהלכות דעות לפי הענינים הנכללים שם והנה ימצאה בספר עבודה על ידי גלגול כהנים שתויי יין שאסורים בעבודה אעפ"י שלא היה ענין זה מעניני ספר עבודה. וכן עניני איסור דברים בכישי אדם את חברו בהלכות עבירה על ידי גלגול הונאת ממון וכן בכמה דברים לא יודע רק ליורד לסוף ענין הסדור מצד חקירתו הענינים על סדר דרכי הגמרא".

ובספר „אומר השכחה" שלי מצאתי איזו מרגליות טובות, הגהות על הגליון מאת דודי אחי אבי הרה"ק זללה"ה מרן הגאון הקדוש רבי גרשון חנוך העניך זללה"ה מראדזין, בעל ספר סדרי טהרות על מסכתות כלים ואהלות וספרי התכלת,

והעתקתים בזה. כן לקטתי מספריו הנזכרים השמטות הרמב"ם שהעיר בהם, וחברתים להנהותיו.

ובהיותי בזה העירותי גם אנכי הצעיר והדל לבית יעקב איזו הערות על הספר. וגם הוא ז"ל לא נמלט משכחה וכמו שהעירותי על איזה דברים שכתב עליהם שלא מצאם והמה כתובים מפורשים. וכן לקטתי באמרים, מפי סופרים וספרים, ההשמטות שעמדו עליהם המחברים, ולא הביאם המחבר בספרו. חכות דודי ואבותי הגאונים הקדושים יעמוד לי ולזרעי וזרע זרעי עד עולם ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים ואזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות. ויהי ה' אלקינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו. אור יום ו' בשלח, ערב ראש השנה לאילנות, תשי"ט, פה ברוקלין, ג. י.

ירוחם ליינער

בהרה"ק רבי אברהם יהושע העשיל זללה"ה מראדזין

הגהות מהגאון הקדוש רבן של כל בני הגולה, מרן רבי גרשון חנוך העניך
זללה"ה מראדזין, שכתב על גליון הספר אומר השכחה וחידושי הש"ס.

דף ד' ע"א, אסור לאדם להסתכל בצלם
דמות אדם רשע, ונראה דאם יש לו איזה
צורך מותר וכנראה משם דע"י יהושפט
מלך יהודה נשא פנים גם לו.

דף ה' ע"א, לא ליצלי אינש וכו'.
(נטשטשו איזו תיבות) דלאו עובדי עבויז
נינהו רק מנהג אבותיהם בידיהם.

שם, כל המחזיק במחלוקת עובר
בלאו. נראה לפי ענ"ד דהאי מחזיק
במחלוקת לא קאי רק בתלמיד על רב
וכדמוכח מסנהדרין ק"י ע"א וזהו במה
שהביא הרמב"ם פ"ה מהל' תלמוד תורה
ה"א ובסמ"ג עשין ע"ד ובש"ע יו"ד רמ"ב
ב'. ועיין ספר המצות להרמב"ם ז"ל דקאי
רק על חולק על הכהונה ע"ש שורש ח'.
דף ז' ע"א, כל הרוקק בהר הבית
בזמן הזה וכו'. הלא גם לעלות אסור לנו
דכולנו בחזקת טמאי מתים ואיך נוכל
לרוק (נטשטש סיום הענין).

חידושי הש"ס ה' ע"ב, א"ל הון וכו'.
אולי כוונת רש"י דהוא שם חכמה לפי
שאסף הון ולא שם עצם.

בחידושי הש"ס דף ח' ע"א, קידושין
דף מ"ד ברש"י ד"ה אפכיה ושדרוה לקמי
דרב וכו'. עמדתי מרעיד וכי ח"ו נחשד
רב. עיין בזה בשו"ת יד אליהו בארוכה.
שם דף כ' ע"ב, בכורות י"ז, הכל
מודים דאין לוקין על צמרו וכו'. קושייתו
לא קשה מידי דלפי מה שכתב רש"י
יבמות דף ד' ע"ב דמוכח מקראי דיחזקאל
דכתיב ביום כפור ולא יעלה עליהם צמר

דף א' שבת דף י': לעולם אל ישנה
אדם בן בין הבנים וכו': ופליאה שהמחבר
בשו"ע השמיט דין זה לגמרי, גם בסמ"ג
אשר העין משפט ציין עשין צ"ו חפשתי
ולא מצאתי: בזה סמכו על מה שכתבו
שלא להעביר נחלה אפילו מברא בישא
לברא טבא (נטשטשו איזו תיבות).
וכעובדא דכתובות נ"ג רע"א (נחסרו איזו
תיבות), והוא בסמ"ג עשין צ"ו ובחור"מ
סימן רפ"ב.

שם ע"ב, שבת קנ"א, אסור לישון
בבית יחידי, לא מצאתי ברמב"ם וטוש"ע:
נראה דהם פירשו בבית יחידי שעומד
יחידי במדבר, וכן ראיתי הרבה פירשו
כן, וזה בכלל חורבה חדתי ברכות ג'
ע"ב דאפילו לכנוס אסור, ורק כאן הוסיף
דללון יש יותר סכנה וזה נזכר במיימוני
פ"ה מהל' תפלה ה"ו ובאר"ח סימן צ' ס"ו.
דף ג' כל סעודה שאינה של מצוה
אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה: נראה דהאי
לאו מדינא הוא, דא"כ מאי מתרץ בש"ס
חולין צ"ה ע"ב דרב לא אכיל מסעודת
הרשות דאי הוה אסור [הו"ל] בפשיטות
לתרץ סעודת הרשות הוי אלא ודאי דרק
(נטשטשו איזו תיבות), ואולי שני להו
להרי"ף והר"מ בין סתם סעודת רשות
לבית ת"ח לע"ה ולכן הם אסרו בזה בדרך
איסור יעו"ש. עוד לאלקי מילין ואכ"מ
להאריך (ועיין בספרו עשר מילין
דחסידותא ז' דלא הוה אכיל מסעודת
הרשות מש"כ שם באריכות. המצתיק).

דהי' צמר בבגדי כהונה ונדמה כיון דאינו טמא בנגעים לאו צמר הוא (נחסרו איזו שורות). דזה נראה ברור דמנא לי' להש"ס האי דיוקא ביבמות שם מדשש כיתנא תכלת עמרא דילמא תכלת משי, אלא ודאי דמדקראם רחמנא בגדים וסתם בגדים צמר ופשתים וכדאיתא בשבת כ"ו, ואף לאידך תנא דבי ר' ישמעאל דמפיק מהאי תנא דבי ר' אינו מפיק רק לענין נגעים דכפירוש נתרבה מאו בגד אבל בזה מודה, וכיון דהתורה קראתן בגדים מסתמא אינם רק מצמר ופשתים וכיון דבשש נתפרש שהוא פשתן ע"כ מה דלא נתפרש ודאי רק צמר הוא והאי נדמה כיון דאינו מטמא בנגעים ודאי לאו צמר הוא.

ומפני שחביבים עלי ד"ק אעתיק בכאן מה שמצאתי רשימה בפתקא קטנה וז"ל: „נגעים פי"א מ"י ארגמן כלומר חשוב שהבגד בטל אצלו והוא עיקר וכדאיתא בשבת לענין הוצאה" עכ"ל. ונראה לע"ד

שכוונתו בזה ליישב קושית הכ"מ פיי"ג מהל' טומאת צרעת ה"י. דהנה דעת הרמב"ם דאומריה אפילו הן מצמר לבן אינן נשרפות כמ"כ בפירוש המשנה כאן ובר"מ שם ולא כהר"ש שם שניצולין מפני שהן צבועין, מאחר שנתמעטו מקרא בצמר או בפשתים בתורת כהנים, וא"כ קשה למה נקט התנא במתניתין ארגמן ובכ"מ שם כתב דתנא אורחא דמילתא נקט ע"ש. וע"ז כתב ליישב שארגמן חשוב והוא עיקר והוא אמינא מאחר שהוא עיקר הבגד בטל אצלו ואם הוא לבן יטמא, קמשמע לן דלא מאחר שמיעטן הכתוב, ומש"כ כדאיתא בשבת לענין הוצאה, כוונתו לגמרא שבת צ' ארגמן כל שהוא ועיין עוד במשנה כלים סוף פכ"ז לא הוזכרו (ארגמן וזהורית טובה) אלא מפני השבת אבידה שמפני חשיבותן לא מיאשי הבעלים מהן.

ואלה הן ההשמות שליקטתי מספריו סדרי טהרות

מס' כלים ואהלות וספר פתיל תכלת ועין התכלת.

הרמב"ם השמיט הדין דקדשי קדשים צריך לאוכלם כנגד הפתח, עיין במשנה למלך פ"י מהל' מעשה הקרבנות ה"ג. ועיין ישוב נכון ע"ז בספר סדרי טהרות מסכת כלים דף ס"ו ע"ב ארוך ד"ה ולאכילה.

כל הספרים מטמאין את הידים חוץ מספר העזרה (כלים פט"ו מ"ו). הרמב"ם השמיט משנה זו, והעיר בזה המל"מ בפ"ט משאר אבות הטומאות ה"ה. ועיין ישוב נכון בספר סדרי טהרות כלים (דף קנ"ד ע"ב ארוך ד"ה וספר).

האומנין גוטלין בקטנה ומחזירין בגדולה (כלים פי"ז מ"ט). ועיין בכסף

משנה (פ"ח מהל' מעילה ה"ה) שכתב ובגמרא אמרו חדא לכספא ודהבא וחדא לבנינא, ויש לתמוה על רבינו שהשמיטו. עיין בסדרי טהרות כלים (קס"ד א' ארוך ד"ה וחדא) ישוב על זה.

כל האמות היו בינוניות חוץ ממזבח הזהב (כלים שם מ"י). והרמב"ם ז"ל השמיטה. ועיין בכסף משנה פ"ג מהל' בית הבחירה הי"ז שעמד ע"ז. ועיין ישוב ע"ז בסדרי טהרות כלים (קס"ד ב' ארוך ד"ה כולן).

סוליים שנפסק מכל מקום טהור (כלים פכ"ו מ"ד). הרמב"ם ז"ל השמיט דין זה והעיר בזה המל"מ פ"ז מהל' כלים הי"ב.

ועיין ישוב נכון בסדרי טהרות כלים שם
(דף רל"ג א' ארוך ד"ה סוליים).

סנדל שנפסקו שתי אוניו וכו' תוספתא
כלים וגמרא שבת קי"ב. והרמב"ם ז"ל
השמיט כל החילוקי דינים. עיין במל"מ
פ"ז מהל' כלים הי"ב. ועיין ישוב נכון
בסדרי טהרות כלים (רל"ג ב' ארוך ד"ה
סנדל).

או בקבר זה קבר שלפני הדבור (נזיר
נ"ד א'). הרמב"ם השמיט זה. ועיין ישוב
נכון בסדרי טהרות, אהלות דף ג' א' ארוך
בסוף ד"ה קברי.

הרמב"ם פוסק בפכ"ה מהל' טומאת
מת כר"מ דשליא טמא והשמיט זה דמטהר
כשהוציאו לבית החיצון. סדרי טהרות.
אהלות ל"א ב' ארוך ד"ה אמר.

אמר עולא אין רקב אלא הבא מן
הבשר ומן הגידים ומן העצמות (נזיר נ"א).
והרמב"ם השמיט הא דעולא והעיר בזה
הלחם משנה ז"ל בהל' נזירות פ"ז ה"ד
ובשירי קרבן בירושלמי נזיר (פ"ז ה"ב
ד"ה וחכ"א). ועיין ישוב נכון ע"ז בסדרי
טהרות, אהלות ל"ח ב' ארוך ד"ה אמר.
בעי רבי ירמיה רקב הבא מן העקב
מהו (שם). הרמב"ם השמיט בעיא זו.
ועיין ישוב נכון בסדרי טהרות, אהלות
ל"ט ב' ארוך ד"ה בעי.

מצא שנים ראשו של זה בצד מרגלותיו
של זה וראשו של זה בצד מרגלותיו של
זה אין להן תפיסה ולא שכונת קברות
(נזיר ס"ה). עיין בסדרי טהרות, אהלות

דף ר"ה א' ארוך ד"ה מצא, ביאור הסוגיא.
וכתב שם ודע שהרמב"ם ז"ל השמיט
לגמרי דין ראשו של זה, ודרכו בקודש
נעלמה מאתנו וה' יאיר עיני.

החורש מלטימא וכו' או שנמצא בה
קבר (אהלות פ"ז מ"ג). עיין בכסף משנה
פ"ד מהל' טומאת מת ה"ד שכתב, ואיני
יודע למה השמיט רבינו שנמצא בה קבר.
ועיין בסדרי טהרות, אהלות רכ"ב ב' ארוך
ד"ה או שנמצא מש"כ בזה.

תנו רבנן הצב למינהו, להביא הערוה
ובן הנפילים וסלמנדרא (תולין קכ"ז).
ובמשנה למלך (פ"ד מהל' אבות הטומאות
ה"א) כתב ולא ידעתי למה השמיט רבינו
ברייתא זו. ועיין ישוב נכון ע"ז בספרו
מאמר פתיל תכלת פרט הראשון אות ה'
דף ס' א' ובספרו עין התכלת (פרט
הראשון אות ח' דף ל"ו ב').

תני מגילתה נגזות תחת צירו של
היכל (ירושלמי סוטה פ"ג ה"ג). בכסף
משנה (פ"ד מהל' סוטה ה"ד) הביא
הירושלמי וכתב ולא ידעתי למה השמיטו
רבינו. ועיין בספר עין התכלת (פרט א'
אות י"א דף מ' א') ישוב ע"ז.

גדול שנשבה בין העכו"ם רב ושמואל.
חד אמר מונה ששה ועושה שבת וחרנא
אמר עושה שבת ומונה ששה וכו' עיי"ש.
(ירושלמי מס' שבת פרק ז' הלכה א').
דין זה לא הובא בפוסקים. ועיין בספר
עין התכלת (פרט הראשון אות מ"א דף
צ"ד א') מש"כ ליישב בזה עיי"ש.

השמות שלא הביאם המחבר.

ועיין עוד בתוספות ר"ע איגר במשניות
תרומות פ"ח מ"א.

סוטה מ"ה ע"א. ויצאו הן ולא שלוחן.
בעין משפט ציין לרמב"ם פ"ט מהל'
רוצח ויש"נ ה"א ולא נמצא שם וגם לא
בסמ"ג. ועיין במנחת חינוך מצוה תק"ל.
סוטה מ"ח ע"ב. אבנים הללו שבאפוד
וחושן אין כותבין אותן בדיו וכו' ואין
מסרטין עליהם באיזמל וכו'. עיין במל"מ
פ"ט מכלי המקדש ה"ז שתמה על השמטה
זו.

ירושלמי סוטה פ"ט ה"ה. מחוסרי
אברין מה שיפסלו בה [בעגלה ערופה]
וכו' כפרה כתיב בה כקדשים. עיין בכסף
משנה פ"ו מהל' רוצח ויש"נ ה"ב שתמה
על השמטה זו. ועיין במראה הפנים
ובשירי קרבן בירושלמי שם מש"כ ליישב.
סנהדרין כ"א ע"ב. אותה [ספר תורה]
שיוצאה ונכנסת עמו עושה אותה כמין
קמיע ותולה בורועו שנאמר שויתי ה'
לנגדי תמיד וגו'. עיין בכסף משנה הל'
מלכים פ"ג ה"א ובהל' ס"ת פ"ו ה"ב
שתמה על השמטה זו ועיין בלח"מ בהל'
מלכים מש"כ ליישב זה.

סנהדרין צ"ב ע"א. כל אדם שאין בו
דעה אסור לרחם עליו. העין משפט לא
ציין מקומו. ומצאתי זה בהלכות ערכין
וחרמין פ"ח ה"ג לעולם לא יקדיש אדם
ולא יחרים כל נכסיו וכו' ואין זו חסידות
אלא שטות שהרי הוא מאבד כל ממונו
ויצטרך לבריות. ואין מרחמין עליו
ומקורו מכאן.

תוספתא סנהדרין פ"ד הובאה בתוספות
יבמות מ"ה ע"ב ד"ה כיון. אין מעמידין
מלך אלא מן המשיאין לכהונה. עיין

בכורים פ"א מ"ח. הפריש בכוריו נבזזו
נמקו נגנבו וכו'. עיין בתוספות יום טוב
שם שתמה על השמטה זו ועיין מש"כ
רבינו בספרו יש סדר למשנה על המשניות
שם.

שבת כ"ג ע"ב. הרגיל בנר הוויין ליה
בנים תלמידי חכמים. העין משפט ציין
לפ"ה מהל' שבת ה"א ולא נמצא שם.
שבת קי"ד ע"א. איוהו תלמיד חכם
דמהדרין ליה אבידה בטביעות עין וכו'.
עיין בדרישה בחושן משפט סימן רס"ב
שתמה על השמטה זו. ועיין בחידושי בכור
שור בשבת שם.

פסחים ב' ע"א. הנודר מן האור אסור
באורן של כוכבים. על השמטה זו שאל
הגאון המחבר להגאון נודע ביהודה
בתשובותיו, תניינא יור"ד סימן קמ"ד
ועיין בצל"ח פסחים שם.

סוכה ל' ע"א. הנהו אוונכרי כי זבניתו
אסא מעכו"ם לא תגזו אתון. הרי"ף
והרמב"ם והרא"ש והטור ובית יוסף
השמיטו זה. ועיין בפני יהושע שם.

סוכה מ"ב ע"א. השוחט את התמיד
שאינו מבוקר כהלכתו בשבת חייב חטאת.
עיין בכפות תמרים שם שהעיר בזה.

סוכה מ"ה ע"א. תנא רכות וארוכות
וגבוהות אחד עשר אמה. עיין בכפות
תמרים שהעיר בזה.

סוכה פ"ה מ"ז. בעצרת אומרים לו
הילך מצה הילך חמץ. עיין במשנה למלך
פ"ד מהל' כלי המקדש ה"ה שהעיר בזה.
קידושין ס"ו ע"ב. אמר רב נחמן וי"ו

דשלום קטיעא היא. עיין בשו"ת רבי
עקיבא איגר סימן ע"ה שהעיר שהרי"ף
והרמב"ם והרא"ש לא הביאו דין זה.

הערות והשמטות מאת הרב רבי ירוחם ליינער בהרה"ק מראדווין זללה"ה.

חלקי מגומרי הלל בכל יום וכו'. ודע עוד דהא דאיתא בסוגיין בפסוקי דזמרא ופירש"י שני מזמורים של הלולים, הללו את ה' מן השמים. הללו א"ל בקדשו. אבל הרי"ף כתב וכו': בספרי זהר הרקיע (הנדפס ביחד עם קדמות ספר הזהר להרד"ל, ניו-יורק, תש"א, דף קל"ט) הבאתי מספר רב פעלים לר' אברהם בן הגר"א ז"ל שמכאן ראוי שהיה להראשונים ספר הזהר שזה לא נמצא בשום מדרש רק בזהר פ' פקודי רל"ב ע"א. ועיין עוד בבית יוסף או"ח סימן נ"ב.

דף ו' ע"א, אסור לאדם שיאכל וכו'. אכן במגן אברהם סימן קס"ז ס"ק י"ח כתב וכו'. במגן אברהם שם הביא מספר חסידים דלשתיה אדם קודם כדאשכחן ברבקה שאמרה שתה וגם גמליך אשקה. זה שלא בדקדוק שזה אמר אליעזר ולא רבקה. אכן בספר חסידים סימן תקל"א כתוב שם בדיוק ותאמר שתה וגם גמליך אשקה ואשת וגם הגמלים השקתה (בראשית כ"ד מ"ו). כן הקשה שם הגר"א ז"ל ביד אפרים שם דטפי הו"ל לאתויי ראייה ממימרא דרחמנא בפ' חקת והשקית את העדה ואת בעירם עיי"ש. ובאמת בספר חסידים שם מביא ראייה מפסוק זה אח"כ שהעדה תחלה ואח"כ את בעירם עיי"ש וחשיב כסדר התורה מתחלה הפסוק של רבקה ואח"כ מפ' חקת.

שם, שני שעירי יום הכפורים מעכבין זה אז זה וכו'. והיא פליאה. נפלאותי מאד על פליאתו, שהרי משנה שלמה שנינו בריש פרק שני שעירי, מת אחד מהם אם עד שלא הגריל מת יקח זוג לשני ואם משהגריל מת יביא זוג אחר ויגריל עליהם בתחלה, ופסקה הרמב"ם בפ"ה מהל' עבודת יום הכפורים הט"ז ועל כרחך דמעכבים זה את זה.

קשות מיושב דף א', קשיא: ועיין בירושלמי (ברכות פ"ד ה"א) אמר ליה ולא כבר אתותבת, א"ל בגין דאיתותבת תיבטל.

שם ע"ב, ובפרק מי שאחזו כתב רב אלפס וכו': ועיין בשו"ת הרי"ף (סי' ש"ט) שכתב ואתקפתא דרבינא אין סומכין עליה שכל מקום שאומר קשיא אינו דיחוי שקושיא אינה מוציא מידי הלכה. ועיין בשו"ת נוב"י תניינא חיו"ד (סי' קס"ג). אומר השכחה דף ד', אסור למנות את ישראל, לא מצאתי בפוסקים: הובא ברמב"ם פ"ד מתמידין ומוספין ה"ד.

שם דף י"א, מגין שאין מחשבינן שעות לחדשים. עדיין לא מצאתי דבר זה ברמב"ם: הוא ברמב"ם ריש פ"ח מהל' קידוש החודש.

דף ג' ע"ב, חייב אדם להקביל פני רבו ברגל: עיין ישוב נכון ע"ז בשו"ת נודע ביהודה תנינא (או"ח סי' צ"ד) משי"כ להגאון המחבר.

שם, כל שאין לו קרקע אינו עולה לרגל. עיין ישוב נכון על זה בשו"ת נודע ביהודה תנינא (או"ח סימן צ"ד) משי"כ להגאון המחבר.

דף ה' ע"ב, ב"מ קי"ט, ר"י אומר מן הגזע פטור ומן השרשים חייב וכו'. ומצוה ליתן טעם: עיין בשו"ת נודע ביהודה תנינא חיו"ד סימן קפ"ה.

דף ב' ע"ב, עיסת ארנונא חייבת בחלה וכו'. בטור ש"ע ובהגהות רמ"א לא כתבו כלום: לפלא שלא העיר שגם ברמב"ם לא נמצא דין זה. ועיין ברי"ט אלגאזי הל' חלה דף כ"ח ע"ב, שהעיר בזה וכתב שהרמב"ם מפרש ארנונא כדעת המפרשים שהוא שותפות גוי, ודין זה פסק בהל' ביכורים פ"ו ה"ט והוא הוא הדין שכתב המחבר בשלחן ערוך יור"ד סימן ש"ל ס"ג.

דף א' ע"ב, שבת כו"ד ע"א, יהי

בלחם משנה פ"א מהל' מלכים ה"ג שתמה
על השמטה זו. והסמ"ג הביאה.
מנחות כ"א ע"א. ומנין שאם לא מצא
מלח סדומית שמביא מלח אסתרונת.
ע"יין במל"מ פ"ה מאיסורי מזבח הי"א.
חולין ט' ע"א. תלמיד חכם צריך
שילמוד כתב שחיטה ומילה. ע"יין מש"כ
בזה בשו"ת מהרש"ם ח"ג סימן ר'.
חולין י"א ע"א. הערופה כשהיא שלמה.
ע"יין במנחת חינוך (מצוה תק"ל) שכתב
וצע"ג שהשמיט זה. וע"יין בהערותי למנחת
חינוך (ניו-יורק, תשי"ב, דפוס שולזינגר)
מש"כ ליישב.
כריתות כ"ו ע"א. חייבי מלקות שוגגין
שעבר עליהן יום הכפורים חייב. ע"יין
בספר באר שבע שם שתמה על השמטת
הרמב"ם בפ"ו משגות ה"ט.
פרה פ"א מ"ט. מצות אוזב וכו'
וגרדומיו כל שהוא. ע"יין בתוספות יום
טוב שתמה על השמטה זו ובהגהות רע"ק
שם. נפלאתי שהרי הובא ברמב"ם פ"ג

ה"ב מהל' פרה. וע"יין בתפארת ישראל
שם שתמה עליו שהרי הרמב"ם כתב שם
רק בענין האוזב שמשליך לתוך שריפת
הפרה ולא באוזב של ההזאה.
תורת כהנים פ' אמור פ"י מ"ה. והניף
את העומר לרצונכם. אין כופין את הצבור
על כרחו. ע"יין במנחת חינוך (מ' ש"ב)
שכתב תמוה לי על הר"ם שלא הביא זה.
וע"יין בהערותי למנחת חינוך (דפוס שול-
זינגער, ניו-יורק, תשי"ב) מש"כ ליישב.
בראשית רבה פמ"ט א'. כל מי שהוא
מזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר
בעשה. מאי טעמא זכר צדיק לברכה
(משלי י' ז'). וכל מי שמזכיר את הרשע
ואינו מקללו עובר בעשה. מ"ט ושם
רשעים ירקב (שם). וע"יין בגמרא (יומא
לח:) מנא הא מילתא דאמור רבנן זכר
צדיק לברכה וכו' מדאורייתא מנא לן
וכו' מנא הא מילתא דאמור רבנן שם
רשעים ירקב וכו' מדאורייתא מנא לן
ע"י"ש. ולא הובא זה ברמב"ם ובפוסקים.